

MIRGODON, MIRGAUDON

– Kuncz Aladár és Szabó
Dezső közös motívumáról

Alighanem igen ritka ma az olyan olvasó, aki egyáltalán felfigyel Kuncz Aladár korai novellisztikájára. Ha mégis, akkor vélhetően gyorsan keresztül is suhan a szem a mára avítottá vált eleganciával megírt, nehezen olvasható, homályos szimbolizmussal terhelt műveken, amelyek itt-ott nyilván a kezdő író ügyetlenkedésének a jegyeit is magukon viselik. Az ilyen szövegekre szokták mondani udvariasan: irodalomtörténeti érdekességük van. Persze az sem kevés, sőt, egy-egy ilyen szöveg a korszak alaposabb feltérképezéséhez, az irodalmi törekvések, esztétikai felfogások jobb megismeréséhez is elvezet.

A kezdő Kuncz Aladár, úgy tűnik, inkább kritikusként és az értekező próza művelőjeként készült, mint *író*ként. Noha a Riedl Frigyes bemutató portréját¹ viszonylag gyorsan – egy év múlva – követte első novellája a *Nyugat*-ban, elbeszélésből a világháború kezdetéig mindössze még hármat publikált, szemben a huszonhét más műfajú, pár kivételtől eltekintve szintén a *Nyugat*-ban megjelent írással. Már a novellák címei is programszerűen „nyugatosak”: *A mirgodoni Jeanette*,² *Signore*

Caccini harca a pénzzel,³ *Corniquet és a fia*.⁴ Témáik a polgári létezés erkölcsi problémáit feszegetik, mindannyiszor valamilyen extrém-anekdotikus történet kapcsán. Kuncz monográfusa, Pomogáts Béla meglátása szerint ezeknek a történeteknek az alapja bizonyára egy-egy Párizsban hallott történet lehetett.⁵ A másik két szöveggel kapcsolatban egyelőre nem tudunk ennél többet. *A mirgodoni Jeanette* esetében viszont az a szerencsés helyzet, hogy másnál is előfordul a magyar irodalomban egy, a Kunczéra igen hasonlító, ugyanúgy Mirgodonban játszódó történet. Szabó Dezső a monumentálisnak szánt, torzóban maradt, olvasmányos és tanulságos önéletírásában, az *Életeimben* emlékezik meg saját, Mirgodonba tett kiruccanásáról.⁶

Mirgodon – helyesen Mirgaudon – a Párizs környéki kirándulások egyik lehetséges, de nyilván nem „népszerű” célpontja volt hajdan. A szomszéd városkában van egy szép Du Marais-kastély: a helyiek ezt ugyan világhírűnek tartják, a környék mégsem volt, és ma sem olyan nevezetes, mint Fontainebleau, Rambouillet, Versailles, vagy másfelől a fürdő-kirándulóhelyek, mint, mondjuk, Argenteuil. Mirgodonnak (maradjunk meg talán a „magyar irodalmi nevével”) szelídebb és népiesebb nevezetességei voltak: a kőbánya és az erdők; számunkra pedig, a két említett szöveg folytán, ma is van irodalmi érdekessége. A Párizs–Tours vasútvonalon, a fővárostól mintegy negyven kilométerre délnyugatra található: ma már nem önálló település, és hajdani státusza sem volt valami rangos. Egy hajdani „tanya”, *hameau* neve ez, és ma már a Saint-Chéron nevű kisváros részét képezi, egybeépült azzal.⁷ Az elővárosi vasút, az RER is kijön ideig, így hát ma számosan választják gyalogtúrák állomásaként ezt a

3 Uő: „Signore Caccini harca a pénzzel”. Uo., 1912/13.

4 Uő: „Corniquet és a fia”. Uo., 1913/13.

5 Pomogáts Béla: *Kuncz Aladár*. Kriterion, Kolozsvár–Bukarest, é. n. (Kriterion Közelképek, 187.)

6 Szabó Dezső: *Életeim. Születéseim, halálaim, feltámadásaim* II. Püski, Budapest, 1996. 533–613. o.

7 A vasút északi oldalán feküdt Saint-Chéron, a század elején mintegy kétezer lakosú, nagyobb község; Mirgaudon, mint afféle „tanya-központ”, a déli oldalon helyezkedett el. Utóbbihoz tartozott a Petite Beauce fennsíkjának irányában nyitott homokkőbánya. A domboldalon és a plátón valóban gesztenyeerdők voltak, részben ma is állnak. (Jean-Pierre Lochard Saint-Chéron-i történész és önkormányzati testületi tag szíves közlése.)

1 Kuncz Aladár: „Riedl Frigyes”. *Nyugat*, 1909/6.

2 Uő: „A mirgodoni Jeanette”. Uo., 1910/17.

környéket, annak idején pedig a kőbányában dolgozókat szolgáló négy-öt kocsmá, fogadó adhatott ki szobákat a Párizsból vonattal kiruccanók részére, talán ilyenben szállt meg, a valóságban – Szabó Dezső is.

Ami a fiktív történetet illeti: *A mirgodonni Jeanette*, Kuncz Aladár novellája a *Nyugatban* jelent meg 1910-ben, témája a nemi erkölcs képmutatása, azon belül a megejtett, elhagyott, majd kétségbeesésében öngyilkosságba menekülő fiatal leány jelensége. Kuncz tehát a századelőn akut problémát választott témaként, s e törekvésével korántsem volt a korban egyedül: a szerelemmel és nemiséggel kapcsolatos válságjelenségeket észlelő irodalom és a születőben lévő társadalomtudományok egyaránt igyekeztek földolgozni ezeket a kérdéseket, elég csak Freud, Weininger, Nietzsche munkáira utalnunk.

Kuncz célja az ösztöneit szabadon megélő leány belső lelki folyamatainak az ábrázolása volt,⁸ bár a novella elején a férfit követjük, az ő lelkiállapota és abból következő tettei vezetik a cselekményt. A szerelem mintegy az industriális korban kettészakadt civilizáció végpontjain álló két ember között bontakozik ki – a minden bizonnyal ösztöndíjjal Párizsban tartózkodó, tapasztalt, tanult intellektuál (aki egyben meg is fáradt a némileg dorbézoló életmód következtében), valamint

a naiv, tanulatlan, romlatlan (nem mellékesen: mindössze tizenöt-tizenhat éves) falusi leány talál egymásra. (Hasonlóan posztromantikus szerelmi témákat dolgoz fel majd Kuncz több másik írásában: legjellemzőbb példája ennek a *Felleg a város felett* című regény⁹ szerelmi szála, amit akár „vadromanitikusnak” is nevezhetünk.) A férfi, aki megcsömörlött a nagyvárosi életmódtól, a városi szerelemtől és a korhelykedéstől (egyszóval Kuncznál, impliciten és vélhetőleg: a prostituált nők gyakori látogatásától), nem akarja megrontani az ártatlan falusi leányt, jól tudja, hogy ha a „megrontás” kitudódik, a leányra megvetés, kizárás vár, ő pedig nem tudja a leányt a további életében felvállalni. Jeanette azonban ösztönösen cselekszik, nem akar, nem képes érzéseinek, vágyának gátat szabni, ténylegesen ő az, aki elcsábítja Bod Lászlót. A novella első négy része a szerelem kibontakozását beszéli el, a negyedik rész utolsó mondatai mintegy csattanóként a szerelem testi beteljesülését ábrázolják. Ezután a férfi eltűnik a színről, elmegy, ahogyan erre korábban már figyelmeztette a leányt. A fiatal Jeanette pedig fokozatosan rájön, mi is történt vele. S hiába próbálja eltitkolni a terhességét, anyja felismeri a jeleket, és elkergeti őt otthonról, hogy ezzel ússza meg a család a falu nyilvánossága előtti megszégyenülést. Jeanette Párizsba megy, inkább ösztönösen, mint tudatosan László után, ahol a kétségbeesett kóborlás végén, már hajnalban, egy korhely társaság menti meg az életét – észreveszik, ahogy majdnem belecsúszik a Szajnába. Bár maga Jeanette nem érzékeli, a kelő nap fénye egyfajta pozitív folytatás lehetőségét is szimbolizálhatja. („Jeanette azt hitte, hogy a halálba viszik, s nem is vette észre, hogy az útnak, amelyen vitték, a vége felé a kelő nap fénye ragyogott.”)¹⁰ Hogyan bukik el egy fiatal leány – épp érzékeinek kifinomultsága, szinte esztétikai működése, ösztönösen megélt szabadsága, vagyis pozitív tulajdonságai következtében: ezt ábrázolja Kuncz, ám nyitva hagyja, hogy milyen sors vár Jeanette-re

8 A novella cselekménye röviden: Bod László Párizsban élő magyar ösztöndíjas; kissé dorbézoló életmódja folytán enyhén depressziós állapotba kerül. Ebből egy vidéki kirándulással igyekszik kikecmeregni: útja a „gesztenyeerdők” övezte „Mirgodonba” vezet, melyet egy barátja elbeszéléséből ismer: az utóbbit korábban már „jól fogadták” a községben. Felfrissült lélekkel ismerkedik meg szállásadónője tizenöt-tizenhat éves leányával, aki az erdőben kalauzolja, és helyi legendát mesél neki. A legenda Tamásról, a szépen éneklő, de korhely dorbézolásokat folytató barátról szól, aki halála után szép énekének köszönhetően bűnbocsánatot és üdvözülést nyert. A legenda középkori jellegű, bár nem túl régi személyre vonatkozik, hiszen a kolostor, benne a barát harmóniumával, történetünk idején még áll (ez a falusiak képzeletének időtlensége). A leány végül szerelmes lesz a fiatalemberbe; utóbbi nem akar engedni a félig gyermek leány csábításának, az első rohamot igyekszik egy dal megtanításával megsűzni, de egy adott pillanatban nem tud ellenállni. A szállóvendég visszautazik Párizsba; Jeanette boldogan marad hátra, de terhességre természetesen nem számított – ezt előbb rejtegetni próbálja önmaga és a környezet előtt. Anyja végül brutálisan kergeti el a háztól. Jeanette Párizsba megy; ott előbb nem tudja, mihez kezdjen, majd megpróbálja megtalálni Bod Lászlót. Ámde annak szállásán, a Sorbonne negyedében csupán egy hír várja: a fiatalember hónapokkal korábban külföldre utazott. Jeanette ösztönösen vonszolja magát a Szajna mentén, késő éjszaka kis híján a vízbe veti magát; végül egy italos, jókedvű, bohém társaság – férfiak és nők vegyesen – megmenti őt, és vállukra emelve viszik egy új élet irányába, a felkelő nap felé, melyet Jeanette kábultságában egyszóval még nem is vesz észre.

9 Kuncz Aladár: *Felleg a város felett*. Erdélyi Szépművészeti Céh, Kolozsvár, 1933.

10 Kuncz Aladár: „*A mirgodonni Jeanette*”. *Nyugat*, 1910/17.

a megmenekülése után: a korban sokan nyilván úgy értelmezték, hogy a leány a korhely társaság révén egyenes úton kerül valamely nagyvárosi „lupanár” fertőjébe. Talán így is érthetjük a nyitott befejezést: Kuncz kérdése, hogy miképpen keletkezik a romlatlanságból a legnagyobb emberi bukás az adott körülmények, tisztázatlan érzelmi viszonyok között. A félig-meddig felmagasztosító záróképpel mindenesetre némi kunczi optimizmust is csempész a befejezésbe.

Nem nehéz elgondolni, hogy ez a szerelmi történet, az érzékiség nyílt, természetes ábrázolásával még annak tisztasága, idillisége dacára is kiválthatta a korabeli konzervatív olvasótábor felháborodását, fiatal úri leányok elől gondos szülők alighanem elzárták a *Nyugat*nak ezt a számát – persze, ha már korábban nem tették ezt meg. Osváték viszont kitűnően beilleszthették a történetet a *Nyugat*ba, az Ady-versek, a „nyugati” motívumokat elbeszélő meseféleségek, a társadalmi kérdéseket boncolgató esszék közé. Kunczot pedig szintén nyilvánvalóan továbbra is foglalkoztatták a hasonló kérdések. Egy évvel *A mirgodonni Jeanette* megjelenése után publikálta a *Nyugat*ban *Szívintelligencia* című esszéjét.¹¹ Ebben ismét korának nemi erkölcsi feletti kritikáját fogalmazza meg – egyfelől azért bírálja a társadalmat, mert az a nőt kizárólag annak nemi teljesítménye alapján ítéli meg, másfelől pedig azért, mert a szerelmi érzésből fakadó férfi-bűnökkel szemben megbocsátó; mindezt Kuncz az általános erkölcsi primitívséggel, a kultúra hiányával is összefüggésbe hozza. Kuncz a női emancipáció szükségességét fogalmazza meg, azt mintegy az általános kulturális szint emelkedése részének tekinti, pontosabban a kettő összefüggését hangoztatja. Ha ugyanis emelkedik a társadalom kulturáltsága, akkor nem lesz kizárólagos a nemi erkölcs mint megítélési szempont, illetve akkor szükségszerűen bekövetkezik a nők emancipációja is. Kuncz valóban a korabeli társadalom számára akut problémát pedzegetett.¹²

11 Kuncz Aladár: „*Szívintelligencia*”. *Nyugat*, 1911/20.

12 Itt jegyzem meg: figyelemreméltó, hogy a női lélek ábrázolása, a nő és annak szerelmi élete több későbbi Kuncz-műnek is a tárgya lesz

Feltűnő egyébként, hogy amíg a *Szívintelligenciában* Kuncz a nők helyzetét szociológiai szempontból vizsgálja, egyfajta tudósi semlegességgel, távolságtartóan elemzi és írja le, addig a férfiak nemiségét kizárólag erkölcsi kérdésként tárgyalja, annak szociológiai szempontú elemzésére kísérletet sem tesz. Innen nézve jól kivehető, hogy *A mirgodonni Jeanette*-ben is ugyanígy jár el – bemutatja, hogy a leány szabad szerelmi választásával a falusi normát szegi meg, mire saját anyja üldözi el otthonról, míg a férfi, Bod László pusztán erkölcsileg és, mondhatni, esztétikailag viszonyul a leány őszinte érzéseéhez, az ő társadalmi pozíciójára, illetve annak lehetséges változására még csak utalás sem történik.

1912-ből ránk maradt egy levél, amelyet Kuncz Párizsból írt egy Pesten maradt kedves barátjának. Ebben a levélben a feladó tanácsokat ad a címzettnek, egy fiatal jogásznak.¹³ Tanácsai a következők: nem szabad elköteleződni, kerülni kell a házasság gondolatát is, a testi szerelem hajhászása sem lehet cél, a legfőbb feladat pedig a sokszínű, izgalmas világ megismerése. A felfogás emlékeztünkbe idézi a novellabeli Bod László, a „nagyvárosi” életmódja folytán enyhén depressziós, kifáradt állapotba került ösztöndíjas magatartását: a főhős nyugodtan tekinthető Kuncz avatárjának.

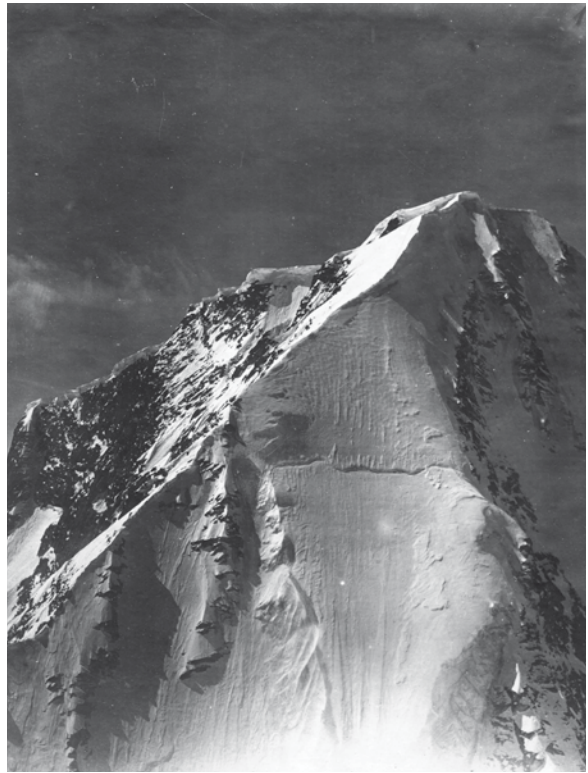
A mirgodonni Jeanette a századforduló esztétista törekvésének számos jellemzőjét magán viseli. Meseszerű, kevés konkrétumot tartalmaz, helyszíne a kis falu, melyet egy legendával telített légkörű erdő vesz körül, a történet pedig – kissé ugyan homályos – erkölcsi tanulással zárul. A meglehetősen nagyvonalúan vezetett cselekményhez ugyanakkor artisztikus nyelvi forma társul. Ez a prózanyelv kísérleti jellegű, újító szándékú irodalmi tett volt a kezdő Kuncztól, párhuzamba állítható nem csak a korai *Nyugat* (alakuló) prózaeszményével, de bizonyos fokig a költészetben Ady nyelvezetével is. Tény, hogy

– *A költő átutazik*, a *Megindult fa* című novellákban, illetve a *Felleg a város felett* című regényben is megjelennek ilyen motívumok.
13 Kuncz Aladár: *Levelek (1907–1931)*. Sajtó alá rend. Jancsó Elemérné Máthé-Szabó Magda. Kriterion, Bukarest, 1982. 13–15. o.

ereje, újdonsága ma nehezen érzékelhető, és tény, hogy ez a fajta esztétizáló próza rövid időn belül kiment a divatból: jelentősége Kuncz későbbi fejlődése szempontjából lesz majd fontos a számunkra.

Itt most csupán jelzésszerűen említjük, hogy a szövegben sajátos, expresszív hatású neologizmusokat találunk, ezek közé tartozik a lent idézett részletekben található „vérlehellet” és „illatoslevelű” kifejezés is. Hangsúlyozandó ugyanakkor, hogy Kuncznak a későbbiekben is meghatározó írói törekvése, ambíciója, egyik legfőbb saját kifejező eszköze: mondatainak zeneisége is jelen van *A mirgodoni Jeanette*-ben. Ennek alapja a ritmus, amit e korai szövegben sokszor a szavak időmértékesen ritmizálható rendje határoz meg. (Ne feledjük, a szerző ifjú klasszika-filológus tanárember, és az olvasók nagy része is „lateiner” végzettségű.) Ez a kulturális kontextus által kódolt sajátosság máig érezhetően költői jelleget kölcsönöz a prózanyelvének. (Néhány példa: „...lelke messzire kiszaladt a városból az erdő felé, ahonnan komoly, illatoslevelű fák integettek feléje, s ahová nem merte őt megélt élete követni.” „A napnak utolsó vérlehellete lökődött fel az égre, s egyre halványabban olvadt el a hegyek mögött a levegőben.” „Az este olyan szép, néma volt. Mintha minden megittasult volna a természet lelkétől, s e nagy gyönyörűség titkát féltve, csendben őrizte volna magában. Csak apró, halk, nem fülnek való zajok hallatszottak néha.”)¹⁴

A fenti példák nemcsak az időmértékes ritmust mutatják fel, hanem azt is, hogy a kunczi prózában impresszionista vonásokról kell beszélnünk: érzéki benyomások révén megfestett hangulatábrázolást találunk, ami olykor színesztetikus jellegű képekké áll össze. Nehéz megítélni, hogy Kuncz számára a vizuális vagy a zenei benyomás-e a fontosabb (ne feledjük, hogy a zene a modern esztétizmusnak is kiemelt művészeti ága). A novellában többféle zenei motívum is előkerül. A falusi legendában Tamás, a barát csodálatos énekével nyeri el a Mennyor-

szágba jutáshoz szükséges bűnbocsánatot, előadását Mária és az angyalok is szívesen hallgatták; Bod László is egy dalt tanít meg Jeanette-nek – később, magára maradván a leány ennek a dallamát hallja majd a csöndben, sőt a nagyvárosban is ezt énekelgeti magának.¹⁵ A zenei motívumok a hangulatteremtésnek is fontos elemei. (Például: „Bent a kávéházban egy panaszos hangú angolkürt zokogott valami Schubert-dalt.”¹⁶ – hangzik el a novella elején, a párizsi éjszaka jellemzőeként. A megcsömörlött Bod a hangokkal teli városból vágyik el a falusi csendbe. De még itt, az erdei kirándulások hangulati elemei közt is feltűnik a muzikális hanghata: „A nagy csendben ekkor kondult meg a falu harangja.” Később, immár a belső valóságról szólva: „Minden énekelt körülötte és Jeanette ezt egész tisztán hallotta.” S végül majd a leány megmentői is énekelve közelednek: „A festett arcú lányok és mámoros fejű férfiak jót nevettek szaván, aztán vállukra emelték és kiabálva meg énekelve

¹⁴ Kuncz Aladár: *A mirgodoni Jeanette*. Nyugat, 1910/17.

¹⁵ Rémy Belleau reneszánsz költő *Chansonjának* egyik versszakáról van szó.

¹⁶ Kuncz Aladár: i. m. Uo.

vitték magukkal.”)¹⁷ Ismételjük: Kuncz egyik alapvető írói eszköze egész szépírói munkásságában a zeneiségre való törekvés volt – ahogy első novellájában, később is éppúgy jelen van nála ez a vonás: a motívumokban, a képekben, illetve a szöveg zenei-harmonikus eufóniájára irányuló törekvésben is.

Ez az esztéta, impresszionista, olykor dekadens tematikájú írás- és szemléletmód persze annyira eluralkodik a művön, hogy a mondanivaló, a fiatal leány bukásának története – legalábbis ma már – alig jön át: a mi mércénkkel igencsak túlírt szöveggel van dolgunk. Azonban az olvasónak nem csupán az ebből fakadó nehézségekkel kell megküzdenie. A szerző erősen stílusra fókuszáló irodalomfelfogásának sajátossága, hogy Kuncz nem egységes stílusban írta meg a novellát. Szándékos stílusteréseket figyelhetünk meg a szövegben: a novella ötödik részében átvált realista jegyeket is felmutató prózára, sőt, a „lebukás” jelenetében, amikor az anya felfedezi lánya állapotát, egyenesen naturalista vonásokat figyelhetünk meg. (Az anya így üvölt fel: „Nézd, Jules, ezt a bestiát! – ordított az őrjöngő asszony[.] – [M]egbecstelenített engem[,] szegény megholt apját, s ó, téged is, Jules és az egész családunkat. Ó Istenem, öld meg őt, édes Jules-öm, fojtsd meg ezt a dögöt...”)¹⁸ Tudjuk, hogy a századforduló a prózastílusokkal, prózanyelvekkel való kísérletezésről is szólt: Kuncz egy széles folyamatba kapcsolódott be, a magyar irodalmi nyelv alakulásának egyik fontos időszakában. Lényegében az összes novellájáról elmondható, hogy Kuncz – aki esszéi és kritikái tanúsága szerint kifejezetten jól, gördülékenyen és fegyelmezetten tudott fogalmazni – a novelláiban *kísérletezett*: miközben saját, egyéni írói hangját, stílusát kereste, a magyar nyelvű kifejezésnek is utat kutatott. A szándékos stílusterés ilyen szempontból nézve tudatos poétikai választásnak tűnik a részéről, és ráadásul meg is maradt a saját, személyes poétikájában: a *Felleg a város felett* című regényében együtt vannak jelen a romantikus, a realista és a dekadens, esztéta stílusjegyek,

ezek mellett pedig még a magyar próza nagy hagyománya, az anekdotizmus is kiemelt szerepet kap a műben.

Kuncz Aladár novellája tehát a *Nyugat* 1910-es évfolyamában jelent meg. Kuncz ekkor középiskolai tanár, a budapesti VI. kerületi főgimnáziumban dolgozik.¹⁸ Egykori Eötvös Collégium-beli társa és oktatója, a nála hat évvel idősebb Szabó Dezső ekkor a második tanévét tölti a székelyudvarhelyi főreálban.¹⁹ Szabó önéletrajzi művéből tudjuk, hogy a közös kollégiumi év után 1909 augusztusában találkoztak egy párizsi kávéházban, a nyári szünetet ugyanis mindketten a francia fővárosban töltötték.²⁰ Ez az augusztus aztán jól sikerülhetett, mert ezután még három nyarat töltenek el többé-kevésbé egymás társaságában Franciaországban.²¹ A *mirgodoni Jeanette* 1910. szeptemberi 1-i megjelenése után a kezdődő tanév nagy eseményeket hozott a fiatalemberek életében, ugyanis mindketten tevékenyen részt vettek az ekkor kibontakozó tanármozgásban. Országos hírnévre kétségtelenül Szabó Dezső tett szert, hisz az Országos Tanár egyesület felhívására készült az az általa fogalmazott szöveg, amelyik nagy botrány okozott.²² Az október 20-án a Pesti Naplóban megjelent szövegben volt olvasható az azóta sokat idézett, szólássá vált mondat: „A Himnusz éhes hassal csak egy bizonyos ideig lehet énekelni”.²³ Mindketten részt vettek a november 7–8-án megrendezett II. Országos Tanári Kongresszuson,²⁴ ahol a fiatal, radikális tanárok megszervezik magukat.²⁵ Szabó elhíresült cikkének védelmében Kuncz Aladár is megszólalt, a *Nyugat*-ban megjelent publicisztikájában megerősíti Szabó Dezső

18 Pomogáts Béla: *Kuncz Aladár*. Kriterion, Kolozsvár–Bukarest, 2001. (Kriterion Közelképek, 28.)

19 Szócs Zoltán: *Szabó Dezső enciklopédia*. Kairosz, Budapest, 2011. 378. o.

20 Szabó Dezső: i. m. II. 721. o.

21 Uo., 721–728., 778–781., ill. 820–823. o. Szabó Dezső emlékezése alapján Kuncz és Szabó viszonya ekkor pajtáskodó, vidám, olykor mulatós, kissé gyermeki vonásokkal fűszerezett barátságoknak tűnik: közös kint-tartózkodásaik ilyen szempontból is a diákevek meghosszabbításáról szóltak.

22 Nagy Péter: *Szabó Dezső*. Akadémiai, Budapest, 1964. (Irodalomtörténeti Könyvtár, 16.) 60. o.

23 Uo.

24 Uo., ill. Pomogáts Béla: i. m. 31. o.

25 Pomogáts Béla: uo. A tagjai többek között Szabó Dezső, Laczkó Géza, Benedek Marcell és Kuncz Aladár voltak.

17 Uo.

állítását.²⁶ A tanév során a székelyudvarhelyi tanárt majdnem felfüggesztik állásából, egyik megmentője éppen Kuncz Elek, Aladár apja, aki ekkor kolozsvári tankerületi főigazgató volt.²⁷ A tanárkongresszus szüneteiben pedig Aladár mutatja be a Három Hollóban a *Nyugat* szerkesztőinek, Ignotusnak és Fenyő Miksának Szabót, valamint ő az, aki közvetíti a folyóiratba a fiatal irodalmár első, *Nyugat*-ban megjelent tanulmányait.²⁸

Barátságuk a viharos 1910-es tanév után is folytatódott: ezen a nyáron is Párizsban voltak. Ekkor írt levelében Kuncz Ady Endre figyelmét is felhívja tehetséges barátjára, ám tudjuk, Ady és Szabó Dezső, utóbbi sajnálatára, nem lettek barátok.²⁹ Kuncz és Szabó 1911-ben azután együtt utazott Párizsból Svájcra és Olaszországon keresztül Magyarországra. Az első két nyáron velük volt Ferenczy Sári is, akinek mindketten udvaroltak, az utolsó, 1912-es tartózkodás alatt pedig a harmadik szereplő Kaffka Margit volt. Szabó Dezső önéletírásában kedves és kellemetlen anekdoták sorában meséli el olykor kellemetlenségekbe forduló közös kalandjaikat. Későbbi személyes kapcsolatukról, esetleges találkozásukról nincsenek adataink: szellemileg ugyanakkor mindenképpen eltávolodtak egymástól. Kuncz novellájának születése idején mindenesetre kétségtelen a két szerző meglehetősen szoros, baráti viszonya, amely ráadásul erősen kötődik közös párizsi tartózkodásaikhoz és élményeikhez.

Kuncz Aladár 1923-ban a kolozsvári *Ellenzék*-ben megjelent két cikkében is írt egykori ösztöndíjas társáról: előbb egy portrét az ekkor már regényíróként és közéleti figuraként közismert Szabóról,³⁰ majd pedig egy fiatal írók által kiadott antológia kapcsán említi, ahol a kezdőkre gyakorolt túlzott Szabó Dezső-hatástól óvta az alkotókat.³¹ Szabó Dezső a kolozsvári publikációkra az általa szerkesztett *Élet és Irodalomban* ekkor éles

hangú válaszokkal reagált. A válaszok a Szabó Dezsőre jellemző ingerültségi fokon íródtak, középpontjukban Kuncz tehetségtelenségének hangsúlyozása állt. A következőket írja ebben valamikori párizsi pajtásáról: „ilyen peches kukacok, [mint amilyen Kuncz] akik már minden műfajban megmutatták impotenciájukat”.³² A következő számban pedig ezt: „A tehetsége fölött sem lehet oly végérvényesen pálcát törni. Az ugyan igaz, hogy szegény Kunc [sic!] Aladár eddig abszolúte tehetségtelen volt, s ezt senki sem vitatja.”³³

Kuncz Aladár 1931 nyarán meghalt. Szabó Dezső 1935-ben kezdett bele önéletrajzának a megírásába, az *Életeim* harmadik részének a végén a következő dátum szerepel: „Rákóczi tér, 1944. július hó 12.”³⁴ A negyedik fejezet Szabó első, 1905-ös franciaországi útja eseményeinek elbeszélésével kezdődik. A szerző nem tudja befejezni önéletrajzát, 1944 decemberében, az 1913-as esztendő leírása közben szakadt meg a kézirat.³⁵ A franciaországi emlékeket és vele a Kunczcal közös kalandokat, illetve a minket itt és most érdeklő mirgodonti epizódot Szabó 1944 nyarán és őszén vetette papírra.

Az ő „mirgodonti története” nem sokkal első párizsi megérkezése után következik, vagyis 1905 októberéről van szó.³⁶ Figyeljük meg az öt évvel később megjelent Kuncz-novellával közös vagy rokon motívumokat: a fiatal Dezső hamar megcsömörlik Párizstól. Depressziójából Ella, az öntörvényű és bájos magyar „kalandornő” rángatja ki. Elviszi egy számára kedves közeli vidéki helyre, Mirgondba. Dezső nyomban otthon érzi magát az addig ismeretlen helyen, az egyszerű emberek, a „falusi bányászok” között, sőt hamar úgy dönt, hogy marad, és számvevőként beáll dolgozni a bányába. Döntésében jelentős szerepet játszik egy leány, Tinetine, aki személyiségével rabul ejti az ifjú magyart. A két

26 Kuncz Aladár: „Megjegyzések a tanármozgalomhoz”. *Nyugat*, 1910/21.

27 Szabó Dezső: i. m. 721. o.

28 Uo. 797. és 800. o.

29 Kuncz Aladár: *Levelek (1907–1931)*. 9–10. o.

30 Uő: „Szabó Dezső”. *Ellenzék*, 1923. július 22. 9. o.

31 Uő: „Tizenegyen”. *Ellenzék*, 1923. augusztus 5. 9. o.

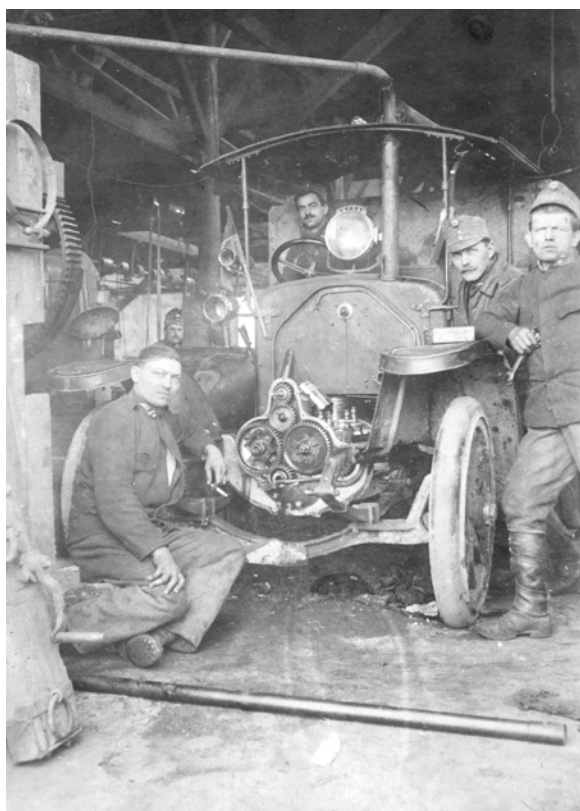
32 Szabó Dezső: „Hugo tata mint újabb »idegen hatás«”. *Élet és Irodalom*, 1923/6. 75. o.

33 Uo., 1923/7–8. 90. o.

34 Szabó Dezső: *Életeim. Születéseim, halálaim, feltámadásaim*. I. Püski, Budapest, 1996. 527. o.

35 Nagy Péter: i. m. 576. o.

36 Szabó Dezső: i. m. II. 550–562. o.

fiatal között felejthetetlen, ártatlan, bizonyos fokig gyermekien ártatlan szerelem bontakozik ki. Az új, egyszerű és jó élet körülbelül két hétig tart, Szabó ekkor kap Párizsból levelet, amelyben felszólítják, hogy jelentkezzen az ösztöndíjasokat felügyelő párizsi magyar tanárnál. Dezső abban a pillanatban dönt, visszamegy Párizsba, és ezzel a bukolikus hangulatú, egyszerű francia munkásélet helyett vállalja a rá váró küzdelmes sorsot is.

Ez kitüntetett jelentőségű történet Szabó önéletrajzában, nem véletlen, hogy egyfajta erőgyűjtő invokációval is fog hozzá.³⁷ Még 1944-ben is sorsfordítónak tartja: ekkor, ezután az epizód után tér rá a sorsára, a rá kimért küzdelmes Szabó Dezső-i életút végigjárására. Fiatalemberként pedig kétségkívül említhette bizalmas körben ezt a benne erősen nyomot hagyó érzelmi eseményt, annak egyáltalán nem hétköznapi közegével együtt. A hat számozott kis fejezetből álló mirgodonai történetben egyébként filmszerűen, plasztikusan, meglehetősen részletesen meséli el a bő két hét történetét: ha Kuncz

37 Uo. 550–551. o.

századelős-esztétizálóművész(kedő)-dandys novellája mintha valamely Puvis de Chavannes-festmény pasztellszínű bukolikáját hozná elénk, Szabó Dezső csakugyan egyfajta békebeli-kosztümös világot idéző színes filmre emlékeztető olvasmányossággal és plaszticitással, egyszerűen adja elő a történetet. Elsorolt emlékei a helyről való mai ismereteinkkel összevetve hitelesnek tűnnek, az eltérések éppenséggel valószínűsítik az elmondottakat, mivel a normális tévesztés határán belül mozognak: nem csak hogy valóban működött Mirgaudonban kőbánya a század első évtizedeiben, de a bányában sok olasz munkás is dolgozott (mint az *Életeimben* Roméo úr), a helyet gesztenyések veszik körül, a faluból valóban látható egy szomszéd községbeli templomtorny (nem Saint-Sulpice-é, hanem Saint-Chéroné).³⁸ A valóságban is létezik a közelben a Szabó által felidézett tó és kastély: a Château du Marais, ahová a munkásokkal egy pihenőnapon kirándulni mennek.³⁹ Mindezek felett még: Szabó, aki Saint-Chéron nevére egyebütt sem emlékszik vissza, elmondja, hogy Tinetine-nel „a legközelebbi nagyobb faluba” mennek be, „ahol a nagy hetivásár volt”, egy furcsa módon csütörtöki munkaszüneti napon: Saint-Chéron a legközelebbi nagyobb falu, amelynek vásárnapja mindmáig a csütörtök.

A mirgodonai epizód akár sorsfordító, de legalábbis kitüntetett szerepére nem csupán abból következtethetünk, hogy a szerző ezt hangsúlyossá tette bevezető reflexiójával. Szabó önképében és saját életéről szóló önmitológiájában is egyfajta dramatizáló szerepet játszik. A Szabó Dezső-i életműben – amelynek egésze a mirgodonai események után, de az önéletírás előtt született – éppen a falu az a hely, amely köré a szerző a magyarság megmentésének mítoszát felépítette. Függetlenül attól, hogy maga az eszme mennyiben érvényes, annyit megkockáztathatunk, hogy a mirgodonai epizód, amely az egyszerű, természetközeli élet lehetőségének tapaszta-

38 Mirgaudontól Saint-Chéronhoz képest a másik irányban, tehát az erdőktől és egy dombháttól eltakarva, körülbelül megegyező távolságban ugyanakkor valóban található egy Saint-Sulpice nevű falucska: ez magyarázza a név eltévesztését Szabó Dezsőnél.

39 Uo. 551. o.

latát nyújtotta Szabó Dezsőnek, valamilyen mértékben a maga színeit is hozzáadhatta a későbbi ideológia alakulásához.

Láttuk, milyen esztétikai elvek, poétikai eszközök, irodalmi felfogás jegyében kezd szépírói munkába Kuncz, nagy valószínűséggel Szabó Dezső „saját” történetének felhasználásával. Kuncz írói tolla révén egy homályos hangulatok, érzéki benyomások által teremtett légkörben játszódó szerelmi és bukástörténet lett a reális életben alighanem lefolyt kéthetes kalandból. Kuncznál ugyanakkor nem a férfi a főhős, hanem a leány, aki – ellentétben a Szabó-féle életerős és tapasztalt fiatal nővel, Tinetine-nel – tizenhat éves, tapasztalatlan, halvány kamaszleány. A Szabónál található falusi élet részletgazdag eseményei, idilli szituációi helyett Kuncz a századforduló jellegzetes motívumait, az erdőben bolyongó szerelmeseket, a falusi legendát vizionálja művébe. A Tamás-legenda mintegy vallásos előképe lesz a két fiatal egymásra találásának, s ahogyan az erdő, vagy a mű végén Jeanette megmenekülése és új életének kezdete esetében, a motívumoknak mind valamilyen homályos, nehezen megfejthető szimbólumként kell működniük.⁴⁰

40 A két szöveg egyezései és különbségei a következők: mindkét szövegben szerelmi történet van, még hozzá egy ösztöndíjas magyar férfi és egy egyszerű francia leány között. Mindkét történetben szerepel falusi legenda. Kuncznál Tamás baráté, Szabónál a vándorcigányoké. Mindkettő szelíd őszben, októberben játszódik. Mindkét szövegben Mirgodon szerepel, miközben a falu neve helyesen Mirgaudon, tehát a hibás írásmód is azonos. A történet az egyik szereplő életében mind a két műben meghatározó. Szabónál az ő életének sorsfordító epizódja, Kuncznál Jeanette életéé. A férfi főhős mindkét szöveg kiindulópontján depresszió (Szabó), illetve kiégettség (Kuncz) miatt vágyik a gyógyító, falusi, természeti környezetbe. Az elbeszélő szerelem alapvető jellemzője mind a kettőben az ártatlanság, a tisztaság, a játékoság, a gyermeki idill. A természeti közeg mindkettőben erős motívumot képez, s a fő elem mindkettőben az erdő, illetve a gesztenye. Mindkettőben kedvesen fogadják az idegent, aki azonnal otthon érzi magát a faluban. A falusi hangulat, levegő megváltó ereje is azonos, ami Szabó Dezsőnél az egyszerű, jó élet ambíciójának a megfogalmazásáig vezet. A leány mindkét szövegben magányos és titokzatos, mindkettőben fiatal, bár Kuncznál egészen az, tizenöt-tizenhat éves és tapasztalatlan, Szabónál húsz év körüli és már rendelkezik élettapasztalattal, élményekkel. Mindkét szerelmespár határozottan egymáshoz való, egységet képez. Mindkét szerelmi történet csúcspontja a testi kapcsolat, ami az erdő mélyén (Kuncz), illetve a közepén, egy tisztáson (Szabó) történik meg. Mindkét történetben napszakként az alkony, helyszínként pedig az erdő mélye kerül kitétetett szerepbe. Mind a kettőben a nő fogja meg egy ponton a férfit – Kuncznál Jeanette a szerelmi vallomása közben csimpaszkodik Bodba, Szabónál Tinetine két kezébe fogja a férfi fejét: a mozdulatok a szerelem és a gondoskodás kifejeződései. A vendég mindkét műben az erdőre néző emeleti szobát foglalja el, mindkettőben a Párizsból jött idegent várják, és a háziasszony mellett mindkettőben ott a gyengeelméjűnek tűnő férfi: Kuncznál a háziasszony fia, Jules, Szabónál a há-

A Kuncz-szöveg tehát épp azt a fajta művészi eszményt képviselte, amelyet Szabó később oly erősen elutasított – a „művészkedő”, homályos, esztétista impresszionizmust, az irodalmi „dandyskedést”.

Az, hogy Szabó Dezső ismerte Kuncznak ezt a novelláját, a fentiek ismeretében igen csak valószínű, bár közvetlen adattal e tekintetben nem rendelkezünk. Akárhogy is, 1910 után még nem tűnik úgy, hogy különösebb törést okozott volna a kapcsolatukban. Elolvasta-e újra 1944-ben, saját mirgodoni élményei megírásakor? Az *Életeim*beli szövegben mintha újra visszavenné Kuncztól és magáévá tenné az emlékezés szerzője, akivel az események valójában megtörténtek: az igazi főszereplő, mintha meg akarná mutatni azt is a novella immár halott szerzőjének, miképpen lehet szerinte megírni egy életeli, falusi történetet: az anekdotikus vázat megtartva, realista ihlettel elmondani a történetet úgy, hogy annak hangulata, atmoszférája egyszerre legyen idilli, költői és mégis valóságos. Gondoljunk bármit Szabó Dezső munkásságáról, prózaművészettel kapcsolatos felfogásáról: a pár héttel a halála előtt tett gesztus meglehetősen érdekes és elgondolkodtató. Akárhogy is: a maga részéről igyekezett egyszer és mindenkorra lezárni a „mirgodoni kérdést”.

Mint említettem, az első megjelent Kuncz-novella számos jellemzője fölbukkan a szerző későbbi szépirodalmi munkáiban. E gondolatmenet végén hadd fogalmazzam meg az óvatos felvetést: Kuncz törekvéseiben nagyobb tudatosság és szerveztség van jelen, mint azt elsőre gondolnánk. Témái, motívumai, poétikai eljárásai, nyelvhez fűződő viszonya mind felkészültséget mutatnak, tudatosságra vallanak; tévútjai és habozásai részben életének körülményeivel is magyarázhatóak. Igen, már az első műben megjelennek a későbbi erények, ahogy persze a makacs tévedések is.

ziaszony férje. Mindkét háziasszony olcsó és kiadós kosztot ad a vendégének. Szabónál a háziasszonynak szeretője is van, az olasz bányász, Roméo, illetve ebben a történetben a főhős nem egyedül, hanem barátjával érkezik, és a végén nem hagyja bajban a leányt. Mind a két történetben a magas kultúrát képviselő entellektüel érkezik a faluba, és találkozik ott az egyszerű, műveletlen néppel.